

ANADOLU'DA KURULAN İLK YEREL SENDİKALARDAN BİRİ: SİVAS DEMİRYOLU İŞÇİLERİ SENDİKASI

*Adnan MAHİROĞULLARI

**Halis BAŞEL

ÖZET

Türkiye'de sendikalar, "1946 Sendikaları" hariç tutulursa, 1947 tarih ve 5018 sayılı Sendikalar Kanunu'nun yürürlüğü sonrasında özellikle İstanbul, İzmir, Adana, Bursa, Zonguldak gibi sanayi tesisleri ve maden ocaklarının olduğu illerde kurulmaya başlamıştır. Sendikacılığın, Anadolu şehirlerine yayılması, kuşkusuz yeterli sayıda ücretli çalışan işçi kesiminin varlığıyla gerçekleşmiştir. Bu bağlamda, Sivas'ta sendikal örgütlenme, 1938'de Cer Atölyesi'nin, 1943'te Çimento Fabrikası'nın ve yatırımcı bakanlıkların il merkezinde Demiryolları, Karayolları, Devlet Su İşleri gibi taşra teşkilatlarının kurulmasıyla başlamış; ilk sendika 1949 yılında "Sivas Endüstri ve Atölye İşçileri Sendikası" adıyla demiryolları ve Cer Atölyesi'nde çalışan işçiler tarafından kurulmuştur.

Makalede, Sivas Demiryolu İşçileri Sendikası'nın, kuruluşundan 2821 sayılı Sendikalar Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 1983'e kadar kongreleri ve öne çıkan faaliyetleri hakkında bilgi verilerek, emek tarihimize katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yerel sendikacılık, Sivas Demiryolu İşçileri Sendikası, sendikal faaliyetler

ABSTRACT

With the exception of "1946 trade unions", in Turkey, trade unions were founded immediately after the enactment of the Trade Unions Act of 1947 (Law No. 5018) primarily in cities like İstanbul, İzmir, Adana, Bursa, Zonguldak where industrial facilities and mines were located. Unionism's expansion to other Anatolian cities became possible with the growth of the number of the waged workers. Likewise, union activities in Sivas were commenced after the foundation of the Railway Repair Shop (Cer Atölyesi) in 1938, Cement Factory in 1943 and provincial organizations of General Directorate of Highways, General Directorate of Turkish State Railways and General Directorate of State Hydraulic Works and in this context, first trade union of Sivas, named Sivas Industry and Shop Workers' Union, was formed by workers of State Railways and Railway Repair Shop.

In this study, it has been aimed to contribute to Turkish labour history by giving information on congresses and the most prominent activities of Sivas Railway Workers' Union that had taken place from its foundation till the enactment of Trade Unions Act of 1983 (Law No. 2821).

Key Words: Local Unionism, Sivas Railway Workers' Union, union activities.

Prof. Dr. Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi.

Doç. Dr. Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi.

KARATAHTA İş Yazıları Dergisi

Sayı: 6 / Aralık 2016 (s: 1-22)

Giriş

Türkiye'de 1946 Haziran'ında 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu'nun 9. maddesindeki "Sınıf esasına göre cemiyet kurma yasağının kaldırılması"yla meşruiyet kazanan sendikacılık, öncelikle sanayi tesislerinin, dolayısıyla işçi kesiminin yoğun olarak bulunduğu İstanbul, İzmir, Zonguldak, Bursa, Adana gibi şehirlerde örgütlenme fırsatı bulmuştur. Zira, sendikacılığın bir ülkede, bir yörede örgütlenme fırsatı bulabilmesi, iç hukukun sendikal örgütlenmeye elverişliliği, keza yeterli sayıda ve örgüt bilincine haiz işçi kesiminin varlığına bağlıdır.

Belirli sanayi şehirlerinde başlayan sendikacılığın Anadolu'ya yayılması kuşkusuz bölgedeki şehirlerin bazı özelliklerine göre; sanayi kuruluşları ve işçi kitlesinin varlığı ile bağıntılı olarak zamanla gerçekleşmiştir. Başka bir ifadeyle, Anadolu şehirlerinde kamu iktisadi teşekküllerinin varlığı ve bu teşekküllerde çalışan işçilerinin sayısal boyutu sendikacılığın belirli sanayi kentlerinin dışına çıkmasında, Anadolu'daki şehirlere de yayılmasında belirleyici unsurlar olmuştur. Bu nedenle, Anadolu şehirlerinde sendikacılık, özel sektörden ziyade genel olarak devletin işveren olduğu kamu iktisadi teşebbüsü

nitelikli fabrikalarda ve demiryolları, karayolları, askeri dikimevleri, maden ocakları gibi kamu işletmelerinde çalışan işçilerin çabalarıyla başlatılmıştır.

Sivas'ta sendikacılık, 1930'lu yılların sonlarına doğru artan kamu yatırımlarına bağlı olarak gerek bağımlı çalışan işçi gerekse kurulacak örgütü sevk ve idare edebilecek kültür seviyesine sahip doğal işçi liderlerinin varlığıyla pek çok Anadolu şehriden önce başlamış; ilk sendika, 5018 sayılı Sendikalar Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 1947'den iki yıl gibi kısa bir süre sonra Sivas "Cer Atölyesi"ndeki işçiler tarafından 18 Mayıs 1949'da kurulmuştur.

Makalede, konuyla ilgili genel kaynakların yanı sıra, sendikanın faaliyetlerinin yer aldığı karar defterleri, keza yerel basında yayımlanan haberler gibi özel kaynaklara da yer verilmiştir. Bu bağlamda, yasa koyucunun dönemselsel olarak sendikacılığa bakış açısı göz önüne alınarak, "Sivas Demiryolu İşçileri Sendikası"nın kuruluş ve faaliyetleri, söz konusu örgütü Anadolu'da kurulan diğer yerel sendikalar arasında öne çıkaran özellikleri 1949-1957 ve 1957-1983 arası iki dönem halinde incelenip Türk sendikacılık tarihine katkı sağlama amaçlanmıştır.

I- SİVAS'TA SENDİKAL ÖRGÜTLENMEYİ HAZIRLAYAN ORTAM

Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar Sivas'ta kayda değer ne sanayi kuruluşları ne de geleneksel usta/çırak ilişkileri dışında "işçi kimlikli" bağımlı çalışan kesim mevcut olmuştur.

Cumhuriyet sonrasında ise, bir süre Sivas'a yol, su, okul gibi alt yapı ihtiyaçlarından başka yatırım yapılamamıştır. 1927 yılında yapılan sanayi sayımında, ilde 65 tarıma dayalı küçük sanayi işletmesi ve bu işletmelerde 420 kişi, 3 dokuma işletmesinde 200 kişi, 4 inşaat sanayi işletmesinde 100 kişi çalıştığı tespit edilmiştir. Yine 1927 yılında çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan, 1932 yılında bu ilde sadece bir un fabrikası yararlanmıştır (Esen, 1999: 74).

Sivas'a istihdam hacmi bakımından ilk kayda değer yatırım, 1930 yılında demiryolu ağının bu şehirden geçmesi sonrasında 1939'da kurulan ve ilk yıllarda 2.000 işçi istihdam eden "Cer Atölyesi" ile gerçekleşmiştir. Dolayısıyla Cer Atölyesi'nin Sivas'a kurulmasıyla şehirde bugünkü anlamda, dönemine göre önemli sayılabilecek boyutta bağımlı çalışan bir işçi kesimi ortaya çıkmıştır. İlçeler içinde bağımlı çalışan işçi kesimi öncelikle Divriği'de oluşmuş; 1939'da Divriği demir madenleri işletmeye

açılmıştır. Daha sonraki yıllarda il merkezinde 1943'te Çimento Fabrikası, 1945'te Askeri Dikimevi kurulmuştur. Yine, Nafia Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan "karayolları" teşkilatı, daha sonraki yıllarda da Yol, Su ve Elektrik Genel Müdürlüğü (YSE), Bayındırlık Müdürlüğü, Toprak-Su, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ) gibi resmi kurumların bölge teşkilatlarının açılması Sivas'a hem istihdam imkanı hem de sendikacılığa ivme kazandıran kamu kuruluşları olmuştur. Nitekim, Sivas'ta 1940'lı yılların ortalarından itibaren bağımlı çalışan ücretli kesimin artması, keza örgütlenme için yeterli kamu kesimi işyerinin varlığı, 1949'dan itibaren bu şehirde sendikal örgütlenmeye zemin hazırlamış; elverişli kılmıştır.

Şehirde ilk sendikal örgütlenme 1949'da "demiryolu işkolu"nda makaleye konu olan "Sivas Endüstri ve Atölye İşçileri Sendikası", bu sendikayı, 1950'de "Divriği Demir İşçileri Sendikası", 1955'te "Sivas ve Havalisi İnşaat İşçileri Sendikası", yine aynı yıl "Sivas Sümer Çimento Fabrikası İşçileri Sendikası", 1957'de "Sivas Askeri İşyerleri İşçileri Sendikası" gibi örgütler izlemiştir. Diğer taraftan, Sivas'taki sendikalar, yukarıda da görüldüğü üzere, işkolu esasına göre yerel düzeyde işyeri/işletme ve bölge sendikaları şeklinde örgütlenmişlerdir.

1949-1963 arası sadece beş işkolundaki sendikal örgütlenme,

1963'te işçilere grevli toplu pazarlık hakkının verilmesiyle incelediğimiz dönemin (1949-1983) sonlarına doğru on beş işkoluna çıkmıştır.

Sivas'ta sendikacılığın, bazı Anadolu şehirlerine göre işçi kesimi arasında kısa sürede rağbet görmesinde, tahsil seviyesi yeterli sendika liderlerinin varlığı, keza 1962'de Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ)'nin bölge temsilciliklerinden 5'incisinin Sivas'ta açılmasının önemli katkıları olmuştur.

II-SİVAS DEMİRYOLU İŞÇİLERİ SENDİKASI (1949-1983) A-RESMİ SENDİKACILIK ANLAYIŞININ TESİRİNDE KALINAN DÖNEM (1949-1957)

1-Dönemin Resmî Sendikacılık Anlayışının Sendikalara Yansımaları

1946 Haziran'ında 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu'nun sendikal örgütlenmeyi engelleyen 9. maddesinin H bendindeki "Sınıf esasına dayalı cemiyet kurulması yasaktır." ifadesi kaldırılınca, özel bir kanunun yürürlüğe girmesi beklenmeden sendikalar fiilen kurulmaya başlamıştır. Emek tarihi literatürüne "1946 Sendikacılığı" adıyla geçen bu örgütlerin Türkiye Sosyalist Partisi ve Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi öncülüğünde kurulması

Hükümet'i kuşkulandırmış; 1947 Şubat'ında Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nde 3 saat gibi kısa bir müzakere sonrasında 5018 sayılı Kanun kabul edilmiştir.

Yasa koyucu, temkinli bir yaklaşımla Kanun'a kısıtlayıcı ve yasaklayıcı hükümler koymuş; bu mantıkla sendikaların hem mesleki işlevinin dışına çıkmasını önlemek, hem de sendikaları yabancı ideolojilere bulaşmadan "kontrol altında tutmak" istemiştir. Toker Dereli, siyasi iradenin şekillendirmek istediği ilk Sendikalar Kanunu'nun temel felsefesini aşağıdaki cümlelerle izah etmiştir: (Dereli, 1975; 329).

"Politikacı aydınlarımıza hakim olan ana düşünce, Türkiye'nin imtiyazsız, sınıfsız bir toplum olduğu, bu sebeple sendikaların sınıf çatışmasını destekleyecek birer müessese olarak değil, devletle ve işverenle işbirliği yapıp, ülkenin kalkınmasına hizmet edecek kuruluşlar olması gerektiğidir. Kanun'un müzakeresi sırasında hükümete hakim olan ana saikin sendikaları bir sosyal kontrol organı olarak kullanılmak arzusu olduğu da dikkati çekmektedir. Klasik Batı demokrasisini benimsemenin bir gereği olarak sendikacılığı bünyemize aktarmak lüzumu kabul edilmiş, ancak siyasi faaliyetler önlenerek ve en önemlisi grev yasakları devam ettirilerek bu teşekküllerin işçi sınıfının devletçe kontrolünü kolaylaştıran bir araç olmaları sağlanmak istenmiştir."

Dönemin Çalışma Bakanı Sadi İrmak, Sendikalar Kanunu Tasarısı'nın tümü üzerinde yaptığı konuşmasında, kurulacak sendikaların hangi temeller, hangi prensipler üzerine oluşması gerektiğini izah etmiştir: (TBMM Tutanak Dergisi, 1947: 301-302).

"(...) Prensibimiz; hürriyetçilik, milliyetçilik ve devletçilik görüşünü bu yeni doğmakta olan derneklere istikamet olarak vermek ve bunların gerek mesleklerine ve gerekse millete, kamu menfaatlerine yararlı olmalarını sağlamaktır.(...)

Bütün hareketlerimizde izlediğimiz motif milli motiftir. Millilik memleketin hava gibi, su gibi muhtaç olduğu zaruriyededir. Binaenaleyh, işçi birliklerinde milli motiflerle hareket etmeyi tabii gördük."

Nitekim, Çalışma Bakanı, görüşülmekte olan Sendikalar Kanun Tasarısı'na;

1) Devletle beraber sendikacılık oluşturmak,

2) Meslekten olmayanların sendikalara nüfuz etmelerini önlemek,

3) Sendikaları gayr-ı siyasi yapmak,

4) Sendikaların milli karakterli teşekküller olmasını sağlamak gibi dört prensibin hakim olduğunu belirtmiştir (Gülmez, 1995: 228-231).

Dolayısıyla, yukarıdaki ifadelerden; özellikle de sendikal bağımsızlık ilkesine gölge düşü-

recek "devletle beraber sendikacılık" ifadesinden ve Sendika Kanun Tasarısı'nın genel gerekçesinden de Devlet'in ön gördüğü "resmi sendikacılık" anlayışı doğrultusunda hazırlandığı kolaylıkla anlaşılmaktadır :

"Bu kanun tasarısı, hürriyetçi, milliyetçi ve devletçi olan rejimimizin çalışma hayatında işçi ve işveren sıfatıyla faal olanların meydana getirecekleri teşekküllere hür bir gelişme imkanı sağlamak fikrinden müphem olmuştur. (...) Rejimimizin milliyetçi karakterine uygun olarak sendikaların da milli teşekküller oldukları, milliyetçi bir zihniyetle çalışacakları ve beynelmilel mahiyet alamayacakları" tasarıda belirtilmiştir." (Gülmez, 1995: 225)

Bu bağlamda, Sivas'ta kurulan "Sivas Demiryolu İşçileri Sendikası"nın tüzüğünde de, dönemin sendikacılıkla ilgili resmi ideolojisinin izlerini görmek mümkündür. Sendikaya üye olabilmek için tüzüğe; "Memleketin yüksek menfaatlerini ihlale sahip fikir ve hareketlerle meşgul olmamak" şartı konulmuş; yine "Üyelikten çıkarma gerekçeleri arasında; herhangi bir siyasi teşekkülün fikir ve kanaatlerinin yayımına alet olmak, milli menfaatlara ve milliyetçiliğe aykırı davranmak (solculuk ve aşırı sağcılık)" gibi hususlar (Mahiroğulları, 2001: 98). yer almıştır.

Diğer taraftan, Demokrat Parti, Sendikalar Kanun Tasarısı görüşülürken savunduğu grev hakkını, iktidara geldiği 1950 sonrasında, kendinden önceki CHP Hükümeti'nin de sıklıkla vurguladığı gibi ekonomik kalkınmaya engel oluşturabileceği kaygısıyla "Bu hakkı vermenin henüz zamanı olmadığını" vurgulamış; hatta dönemin Çalışma Bakanı Reşat Şemseddin Sirer, bir gurup sendikacıyla yaptığı bir toplantıda "*Türk işçisi grev istemiyor!*" iddiasında bulunmuştur. Çalışma Bakanlığı Müsteşarı Fuat Erciyes ise, bir adım daha ileri giderek "*Grev isteyen işçinin Türklüğü'nden şüphe ederim.*" (Makal, 2002: 261-262). demiştir.

Nitekim, Sivas Cer Atölyesi'nde çalışan 2050 işçi adına çekilen bir telgrafta, Çalışma Bakanı Reşat Şemseddin Sirer'e grev hakkına ihtiyaç duyulmadığı bildirilmiş: (Ülke Gazetesi, 11 Şubat 1950).

"Bizler, Devlet'in mevcut kanunlarıyla umumi seviyenin üstünde himaye edilmiş durumdayız. Sıhhi durumumuz, ücretlerimiz, ihtiyarlık sigortamız ve daha birçok haklarımız diğer vatandaşlarımızdan çok üstündür. Bugünkü kanunlar, bizlere bağlı olduğumuz müesseselerle her hususta anlaşmak için lehimize matuf çok geniş imkanlar vermiştir. Bu bakımdan talep edecek bir hak ve iddiamız yoktur. Bizler

için grev ve buna benzer menfur şeyler asla bahis mevzu değildir (...). Bunu isteyenlere deriz ki, yaylanın Koçyiğitleri dimdik memleket hizmetindedir." denilerek, işçilerin, Türk kültüründeki gelenekselleşmiş "Devlet Baba" tarafından zaten korunulduğu zikredilmiştir.

Çalışma Bakanı Sirer, muhtemelen söz konusu telgraf ve Zonguldak Maden İşçileri Sendikası Yönetim Kurulu'nun aynı bağlamdaki mektubunu¹ (Güzel, 1988: 115) aldıktan sonra İstanbul'da bazı sendika yöneticileriyle yaptığı bir toplantıda, grev hakkını istemeyi memlekete sadakatsizlikle eş değer tutmuştur:

"Türk işçisi grev istemiyor.(...). Şeref, haysiyet, karakter sahibi ve mert memleket evlatları olan 100'ü aşkın sendika temsilcisi içinde yalnızca ikisi grev lehinde mütalaa beyan etmiştir. İşçilerimiz grev hakkının tanınmasını istemezler, çünkü onlar memlekete bağlıdırlar, sadıktırlar (...). (Gülmez, 1995: 270-271). demiştir.

Netice itibarıyla, "rıza'ya yönelmiş" otoriter özelliklerin Türk kültüründe önemli bir yer tuttuğu (Dereli, 1975: 275), yukarıdaki ifadelerden de anlaşılmaktadır. Halk, devletine paternalist bir yaklaşımla "baba" gözüyle bakmakta; aynı yakınlığı "ordu"su-

¹ - Söz konusu mektupta: "Biz grev istemiyoruz. Hiç kimse bizim namımıza grev istemeyemez. Biz memleketimiz, milletimiz ve ailemiz için şerefle çıkararak kazanmak istiyoruz" denilmiştir.

na karşı da duymaktadır. Halkın nazarında devlet, birkaç nüfuzlu şahsın yararına milleti sömüren bir kurum olarak değil, bütün vatandaşlarının refahı ile ilgilenen üstün ve karşı gelinemez bir varlık olarak kabul edilmektedir (Dereli, 1975: 280). Devlete kutsal bir varlık gözüyle bakan halk, kendisine gerekli olabilecek en doğal hakları dahi elde etmekte Batı ülkelerinde görülen aksine, devletle mücadele etmekten kaçınarak "rıza"ya boyun eğip, "kaderci" bir yaklaşımla bu hakların devlet tarafından uygun bir zamanda kendilerine verileceğine inanmıştır (Mahiroğulları, 2016: 71). Nitekim, Türk işçisi, en doğal haklarından biri olan "örgütlenme" hakkının geç verilmesine, keza 1938 tarihli Cemiyetler Kanunu'nda olduğu gibi kanunen bu hakkın engellenmesine mukavemet göstermek yerine, siyasi otoritenin tasarruflarına kelimenin tam anlamıyla "rıza" gösteren bir davranış sergilemiştir.

Nitekim, sendikacılığın yassallaştığı ilk yıllarda Anadolu'da kurulan pek çok sendika gibi Sivas Demiryolu İşçileri Sendikası yöneticileri de, incelediğimiz 1949-1957 yılları arasında yüksek sesle hak isteme yerine "rıza"ya yönelerek" verilecek hakları kültürümüzde "baba" olarak görülen "Devlet"ten beklemiş; Devlet'in resmi sendikacılık anlayışının dışına çıkmamıştır.

2-Sendikanın Kuruluşu ve Genel Kurulları

1939'da işletmeye açılan Cer Atölyesi'nde çalışan işçiler, 18 Mayıs 1949'da "*Sivas Endüstri ve Atölye İşçileri Sendikası*" adıyla Sivas'ın ilk işçi sendikasını kurmuşlardır. Söz konusu sendika, demiryolu taşımacılığı işkolunda Eskişehir'de 19 Kasım 1948'de kurulan ilk sendikadan sonraki ikinci sendikadır.

Sivas Endüstri ve Atölye İşçileri Sendikası, işkolu esasına göre kurulmuş; coğrafi düzey bakımından yerel bir sendikadır. Sendikanın kurucuları: Cer Atölyesi'nde çalışan Sırrı Gürdil, Hikmet Kanber, İzzet Altan, Mustafa Aslan, Selahattin Aydemir, Mustafa Yurdakul, Yusuf Coşman, Mustafa Seçilmiş ve Mehmet Kalender'dir (Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, 1997: 65).

19 Ağustos 1951'de yapılan Genel Kurulda sendikanın adı "*Sivas Devlet Demiryolları Sanayii İşçileri Sendikası*" olarak değiştirilmiş; 20 Şubat 1952'de yapılan Genel Kurulda başkanlığa Ömer Şahbazoğlu, 1954'teki olağanüstü kongrede genel başkanlığa Aydaner Tandoğan seçilmiş; ancak Tandoğan, askere gittiği için yerine Halil Ölçer getirilmiştir.

Sendika 1954'te TÜRK-İŞ'e üye olmuştur. 7 Nisan 1955 ve 3 Haziran 1956'da yapılan Genel Kurullarda başkanlığa Rifat Uzun,

1957'deki 10. Genel Kurulda Ayda-ner Tandoğan seçilmiştir (Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, 1997: 65).

3- Sendikanın Faaliyetleri

a) Eğitim Faaliyetleri

Sivas Demiryol-İş'in öncülüğünde, ileriye yönelik bir perspektifle şehirde yeni kurulacak sendikalar arasında işbirliği sağlamayı, üyelerine sendikal eğitim vermeyi amaçlayan "Sendikalar Kurulu İdare Heyeti" oluşturulmuştur. Bu bağlamda, 27 Kasım 1949 tarihinde Demiryolu İşçileri Sendikası'nın Genel Başkanı Sırrı Gürdil, Sendikalar Kurulu İdare Heyet Başkanı sıfatıyla 5 aydan beri yaptıkları işleri üyelerine anlatmak ve sendikanın maksatları hakkında üyelerini bilgilendirmek için toplantı yapmıştır.

"Dün halkevi binasında şehrimiz işçi sendikaları kurulu idare heyetinin fevkalade toplantısı büyük bir kalabalık huzurunda yapıldı. Toplantıda sendika kurulu idare heyeti başkanı Sırrı Gürdil, sendikanın hukuk müşaviri avukat Ercüment Damalı ve Zeki Altınay söz alarak üyeleri çeşitli konularda bilgilendirdiler. Toplantıda ayrıca yardımlaşma sandığı görüşülerek aidat hususu da karara bağlandı ve toplantıya son verildi." (Ülke Gazetesi, 28 Kasım 1949).

Sendikalar Kurulu İdare Heyeti, sendikacılık eğitimini iki hukuk müşaviri yardımıyla seminer düzenleyerek her ay sürdürmüştür.

b) İlk Eylem: Komünizmi

Tel'in Mitingi

II. Dünya Savaşı sonrasında Sovyet Rusya'nın, Boğazların kontrolü üzerinde hak iddia etmesi, Türkiye'den Kars ve Ardahan'ı isteyerek toprak talebinde bulunması Truman Doktrini çerçevesinde Türkiye'yi ister istemez Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'ne yakınlık duymaya, keza Sovyetler Birliği ve komünizm karşıtı olmaya itmiştir. Bu durum, gerek "milliyetçi" ve "antikomünist" kimlikli Devlet ricali, gerekse Türkiye'de sendikacılığın şekillenmesiyle yakinen ilgilenen ABD sendikal üst örgütleri gibi çevreleri harekete geçirmiş; henüz kuruluş aşamasındaki Türk sendikacılığına "milliyetçi" ve "antikomünist" bir kimlik kazandırmak bağlamında komünizm karşıtı bir dizi tel'in (lanetleme) mitingleri düzenlenmesinde etkili olunmuştur. Diğer taraftan, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den Boğazların kontrolü ve toprak talebinde bulunması, sadece devlet ve sendika yöneticilerini rahatsız etmemiş; halk ve işçi kesimi arasında da tepkiyle karşılanmıştır. Dolayısıyla bu dönemde gerçek-

leştirilen komünizm karşıtı eylemler, sendikalı olsun olmasın tüm işçi kesimi ve halk arasında da karşılık görmüştür. Sonuçta Cumhuriyet'in kuruluşuyla Devlet'in resmi ideolojisi haline gelen "milliyetçilik" ilkesi, 1945 sonrasında yoğun bir "antikomünist" anlayışla at başı (Çelik, 2010: 121). yürütülmüştür.

Sendikalar cephesinde, komünizmi protesto etmeye yönelik ilk miting, 21 Aralık 1947'de İstanbul Basın Teknisyenleri Sendikası tarafından Eminönü Halkevi'nde gerçekleştirilmiş; bu tür eylemler, 1950'de iktidara gelen Demokrat Parti (DP) döneminde de sürdürülmüştür.

1950'nin başlarından itibaren İstanbul, Eskişehir ve Ankara gibi illerde düzenlenen komünizmi tel'in mitinglerinden biri de Sivas'ta yapılmıştır. Söz konusu mitingin Sivas Cer Atölyesi'nde çalışan işçiler tarafından 21 Ekim 1950'de yapıldığını o yıllarda Sivas'ta yayınlanan "Ülke" adlı yerel gazetede bir haberden öğrendik:

"Şehrimizdeki Cer Atölyesi'nde çalışan işçiler komünizmi tel'in maksadıyla dün Cumhuriyet Meydanı'nda bir miting yapmıştır. İstiklal Marşı ile başlayan mitingde 3 hatip komünizmi tel'in eden mahiyette konuşmalar yapmış ve Dağ Başını Duman Almış marşıyla miting sona ermiştir." (Ülke Gazetesi, 22 Ekim 1950).

c) Karar Verilip Gerçekleştirilemeyen "Kıbrıs Türktür Türk Kalacaktır!" Mitingi

Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan Kıbrıs sorunu, 1950'li yılların başlarında iyice su yüzüne çıkmıştır. Bu sorun, sadece siyasi ve askeri alanda kalmamış; sendikalar cephesi de kendini bu meselenin içinde bulmuştur. Sendikalar cephesinin bu sorunla ilgilenmesi, Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun (ICFTU) 1951'de Milano'daki Kongresi'nde Kıbrıs Rum ve Yunan işçi sendikaları konfederasyonlarının söz konusu sorunu gündeme getirmesiyle başlamıştır. Ayrıca, ICFTU'nun, Yunan delegesinin önerisiyle konuyu gündemine alması da TÜRK-İŞ içinde ICFTU'ya yönelik tartışma yaratmıştır (Çelik, 2010:261).

Bu arada Kıbrıs'taki Türk sendikacılara baskı yapıldığı haberi yayılmış; bu nedenle TÜRK-İŞ, Nuri Beşer başkanlığında beş kişilik sendikacı heyetini Kıbrıs'a göndermiştir. Heyet, 1954 Kasım'ında "Kıbrıs İşçi Birlikleri Federasyonu"nu kurmuş; yurda döndükten sonra da bazı illerde işçi ve esnaf ağırlıklı "Kıbrıs Türktür Cemiyeti"nin kurulmasına öncülük etmiştir. Neticede bazı sendikacıların söz konusu cemiyetin başkanlığını üstlenmesiyle, Sivas'taki Demiryolu İş-

çileri Sendikası da, 1955'te Kıbrıs meselesiyle ilgili olarak "*Kıbrıs Türktür; Türk Kalacaktır!*" mitingi düzenlemiştir; ancak Sivas Demiryol-İş'in başkanlarından Şerafettin Akova'nın ifadesiyle; dönemin Sivas Valisi İhsan Sabri Çağlayangil, "*Başbakanlıkla görüştüm; Yapmayın!*" diyerek mitingi engellemiştir (Koç, 1999: 254).

d) Demiryol-İş Federasyonu'nun Kuruluşunda Sivas Demiryol-İş'in Etkin Rolü

1952 sonlarında, demiryolu taşımacılığı işkolunda kurulu bulunan beş sendika; "Eskişehir Devlet Demiryolları Sanayi İşçileri Sendikası", "Sivas Devlet Demiryolları Sanayi İşçileri Sendikası", "İzmir Devlet Demiryolları Sanayi İşçileri Sendikası", "Haydarpaşa Devlet Demiryolları I. İşletme Sanayi İşçileri Sendikası" ve "Adapazarı Devlet Demiryolları Vagon Atölyesi İşçileri Sendikası" bir araya gelerek 15.12.1952'de genel merkezi Eskişehir'de olmak üzere "*Türkiye Demiryolları İşçileri Sendikaları Federasyonu*" (DYF-İŞ) nu kurmuşlardır.

Federasyon'un kurucuları arasında Sivas Devlet Demiryolları Sanayi İşçileri Sendikası'ndan iki isim; Ömer Şahbazoğlu, Zeki Babaoğlu ve Şükrü Tüfek görev almıştır (Demiryol-İş Tari-

hi, 2002:6). Federasyon'un 15-17 Ağustos 1955'te yapılan 2. Genel Kurulunda yönetim kuruluna Sivas Sendikası'ndan üç üye; Abdulkadir Çağlayan (ikinci başkan), Şerafettin Akova ve Niyazi Turalı seçilmiştir.

Federasyon'un 16-18 Eylül 1957'de yapılan 3. Genel Kurulunda Şerafettin Akova (genel sekreter), Aydaner Tandoğan (ikinci başkan) ve Niyazi Hançer yönetim kurulu üyeliğine getirilmiştir (Demiryol-İş Tarihi, 2002:8-17).

e) Üyelerinin Konut Kooperatifi Kurmalarına Öncülük

Sivas Devlet Demiryolları İşçileri Sendikası, üyelerine konut kooperatifi kurma öncülüğü yapan Anadolu'daki ilk sendikalar-
dan biridir. Söz konusu sendikaların öncülüğünde ilk konut kooperatifi 1954 yılında kurulmuştur. O yıllarda işçi yapı kooperatiflerine konut kredisini, İşçi Sigortaları Kurumu vermiş; bu sayede sendika 180 üyesini ev sahibi yapmıştır (Koç, 1999: 253).

B-HAK ARAMA VE YOĞUN FAALİYET DÖNEMİ (1957-1983)

Sivas Demiryolları İşçileri Sendikası'nın 25 Ağustos 1957'deki 10. Genel Kurulunda başkanlığa Aydaner Tandoğan seçilmiştir.

Aydaner Tandoğan, seçildikten sonra Fabrika yönetimiyle sık sık görüşerek çalışanlara bazı yeni hakların verilmesi, ücretlere zam yapılması gibi taleplerde bulunmuştur. Başka bir ifadeyle, Tandoğan, başkanlığı sırasında önceki dönemde olduğu üzere işveren karşısında "rızaaya yönelmemiş", yüksek sesle hak arayan bir sendikacı profili çizmiştir. Başkanın hak aramaya yönelik söz konusu davranış biçimi, hem mücadeleci kişiliğinden hem de üyesi olduğu Demiryol-İş Federasyonu'nun 1957'den itibaren hak arama mücadelesinde teşkilatlarına öncülük etmesindedir. Dolayısıyla, makalede Sivas Demiryol-İş'in tarihsel gelişimini iki döneme; 1949-1957 ve 1957-1983 ayırarak incelenmesi de bu ayırım nede-niyledir.

Demiryolu taşımacılığı iş kolunda sendikalar cephesinin 1957'ye kadar görülme-yen bu tür hak arama çabaları, bu tarihten sonra işçi-işveren ilişkilerinde gerginlik yaratmaya başlamıştır. Nitekim, Demiryol-İş Federasyonu yöneticileri, 1957'de baş gösteren işçi-işveren arasındaki gerginliği düzenledikleri çeşitli toplantılarda dile getirmiştir:

"Memleketimizde vakit vakit sendika faaliyetlerine karşı çeşitli baskıların yapıldığı bir vakiadır. Sendikal harekete karşı ya tahammülsüzlük veya sendikacıla-

rın bazı talep ve meselelerini açık kalple ortaya koymaları hoşça gitmemiş; bunun yarattığı reaksiyon Birliklerin kapatılması veya sendikacıların işten çıkarılması gibi bir tasfiye ameliyesi meydana getirmiştir.

Demiryolu işçileri, bu olumsuzlukları kendi işyerlerinde de gördüler. Zonguldak ve Sivas'ta önemli baskılar yaşandı. Sivas'ta işçi ücretlerine zam isteyen sendika başkanı Aydaner Tandoğan'ın işine son verilmiş; bazı sendikacıların da tayinleri başka illere çıkarılmıştır.

Bilhassa 1959 yılı içinde bazı işveren vekillerinin sendika yöneticilerine karşı işten çıkarma, yer değiştirme gibi hareketlere başvurdukları görülmüştür." (Demiryol-İş Tarihi, 2002: 18; Belgelerle TÜRK-İŞ Tarihi, 2002: 205).

Yukarıda bahsedildiği üzere, Sivas'ta 1957 yılında başkanı olduğu sendikasına hak arama faaliyetlerine yeni bir çehre kazandırmak isteyen Aydaner Tandoğan'ın söz konusu çabaları, özellikle ücretlere zam istemesi Fabrika yöneticileri nezdinde kabul görmemiş; şimşekleri üzerine çekmiştir. Sonuçta, Tandoğan işten çıkarılmış; sendika başkan vekili Adana'ya, genel sekreteri Malatya'ya sürgün edilmiştir (Belgelerle TÜRK-İŞ Tarihi, 2002: 205).

Diğer taraftan, sendikalar, 5018 sayılı Kanun'un 5. maddesindeki sendikalara geniş kapsamlı siyasi faaliyet yasağı getiren hükme rağmen, bir süre Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve DP'nin arka bahçesi konumuna düşmüştür. Başka bir ifadeyle, bu iki parti arasında adeta parsellenen sendikaların siyasi faaliyetleri, belirli bir model oluşturmaksızın sırf varlıklarını sürdürülebilmek amacıyla "siyasi manevra tipi" faaliyetlerin (Dereli, 1975: 299) ötesine geçememiştir. O yıllarda, söz konusu partilerden birini destekleyen bir sendika, diğer partinin hedefine girme riskiyle karşı karşıya kalmış demektir. Örneğin, DP ve Vatan Cephesi'ne kayıtlı olmayan CHP taraftarı Aydaner Tandoğan'ın 1959 ortalarında yapılacak 12. Genel Kurulda başkanlığa aday olacağını öğrenilmesiyle Sivas DP teşkilatı harekete geçmiş; Aydaner Tandoğan'ın seçilmesini engellemek istemiştir.

Aydaner Tandoğan'ın Kongre'de adaylığının engellenme konusu ulusal basına da yansımış; dönemin önemli dergilerinden Akis'te bu konu ayrıntılı bir şekilde yer almıştır:

"Bilhassa Sivas'taki Demiryolu İşçileri Sendikası Kongresindeki tertipler tam bir hezimetle neticelendi. Maksat Vatan Cephesi olmayan, işçilerin sevgilisi karayagız Aydaner Tandoğan'ı sendika

başkanlığına seçtirmemektir. Metot, işçidir vesikası taşıyan Tandoğan'ı işçi saymayıp kongreye sokmamak ve sindirilmiş işçilere meseleyi halvetle halletmekten ibaretti. Metot, başka yerde denenmiş; bazen iyi neticeler vermişti (...) Fakat, anlamadıkları ve anlamayacakları şey, başlarına geldi. 1300 işçi tek bir insan gibi salonu terk etti ve tazyikler karşısında ne üniversitenin ne basınının gösterdiği tesanüt örneği verdi. Türk sendikacılık hatta Türkiye'nin demokrasi tarihinde Sivas Demiryolları Sendikasının üyeleri yeni bir devrim adımını attılar (...) Kongre salonunun terk edilmesinde uzaktan yakından ilgisi bulunanların tespiti ve gereğinin ifası için Demiryolları Umum Müdürlüğü'nden gönderilen müfettişler tahkikata başladılar (AKİS, 16 Haziran 1959; Çelik, 2010: 225).

Daha sonra yenilenen Kongre'ye DP il başkanı ve vali müdahale ederek Aydaner Tandoğan'ın Kongreye katılmasını engellediler. Fabrika içinde yapılan Kongreye Tandoğan'ın girmemesi için geniş bir tertibat alınmıştı. Kongreyi izlemek için gelen CHP milletvekilleri Turhan Feyzioğlu ve Rahmi Çeltekli fabrika müdürü tarafından salona girmelerinin mahsurlu olacağı yönünde uyandırıldı. Bunun üzerine iki milletvekili gereksiz bir olaya meydan vermemek için müdürün odasını

da beklediler. Seçimler sonucunda 11 kişilik yönetim kurulunun 8 üyeliğini Tandoğan taraftarları kazandı." (AKİS, 7 Temmuz 1959).

1961 Anayasası'nda örgütlenme ve grev hakkının güvence altına alınmasıyla sendikalar, artık üyeleri adına hak arama mücadelesinde 274 ve 275 sayılı Kanun'ların kendilerine tanıdığı imkanları da kullanarak faaliyetlerini -kendi iradeleriyle - bir siyasi partinin vesayetinde kalmadan sürdürebilmişler ya da yine kendi özgür iradeleriyle bir siyasi parti yanında yer alabilmişlerdir.

1-Sendikanın Genel Kurulları

18 Mayıs 1958'deki 11. Genel Kurulda Abdullah Aydemir genel başkanlığa seçilmiş; ancak bir süre sonra bir oldu bittiyle bu göreve Sebahattin Görener getirilmiştir. 8 Haziran 1959'da yapılan şaibeli 12. Kongre'de fabrika yönetimiyle sendika arasındaki uyuşmazlık iyice su yüzüne çıkmış; başkanlığa İhsan Saltık, başkan yardımcılığına Şerafettin Akova seçilmiş; Aydancer Tandoğan ve bazı üyeler sendikadan ihraç edilmiştir. Ancak, 25 Aralık 1960'ta yapılan Genel Kurulda başkanlığa yeniden Aydancer Tandoğan getirilmiştir. Bu kongrede sendikanın adı, bir kez daha değiştirilerek, "*Sivas Demiryolu İşçileri Sendikası*" adını almıştır.

27 Mayıs 1962'deki Genel Kurulda başkanlığa Şerafettin Akova seçilmiştir. Akova, bu görevi DYF-İŞ'e başkan seçildiği 10 Şubat 1964'e kadar sürdürmüştür. Boşalan genel başkanlık makamına İsmail Menevişoğlu getirilmiştir. Sendikanın 16. dönem Genel Kurulu 11-12 Aralık 1965'te yapılmış; başkanlığa İsmail Menevişoğlu, ikinci başkanlığa Mehmet Acıdereli, sekreterliğe Yusuf Geldi, muhasipliğe Recep Bıyıkloğlu getirilmiştir. Bu ekip, 17 Ekim 1971'e kadar görevde kalmıştır. Sendikanın 16-17 Ekim 1971'de yapılan 19. Genel Kurulunda yönetim tamamen değişmiş; başkanlığa daha önce tayini çıktığı için Denizli'de çalışan Aydancer Tandoğan, ikinci başkanlığa Pehlül Çetinkaya, sekreterliğe O. Nuri Satıcı, muhasipliğe Rasim Biberöğlu seçilmiştir. Tandoğan ve ekibinin görevi 1977'deki 22. Genel Kurula kadar sürmüştür.

5 Kasım 1977'deki genel kurulda Aydancer Tandoğan ve ekibi seçimi kaybetmiş; başkanlığa Mehmet Aslan, ikinci başkanlığa Kaya Tecer Güvenir, sekreterliğe Rahmi Kalkan, muhasipliğe Mehmet Kocamemikoğlu getirilmiştir.

Mehmet Aslan'ın görevi, DYF-İŞ'in 13-15 Nisan 1981'de yapılan Genel Kurulunda mevzuat sekreterliğine seçilmesine kadar sürmüştür. Aslan'dan boşalan başkanlık görevine Mehmet Bini-

cioglu getirilmiştir. Binicioğlu'nun başkanlık görevi, 2821 sayılı Sendikalar Kanunu'nun yürürlüğü sonrası sendikanın şubeye dönüştüğü 31 Temmuz 1983'e kadar sürmüştür (Sivas Demiryol-İş Karar Defteri).

Sivas Demiryolu İşçileri Sendikası, 31 Temmuz 1983'te topladığı Genel Kurulunda kendini feshederek günümüzde faaliyetlerini sürdüren "Türkiye Demiryolu İşçileri Sendikası"nın Sivas şubesine dönüşmüştür (Demiryol-İş Tarihi, 2002: 112).

Çalışma Bakanlığı verilerine göre Sivas Demiryolu İşçileri Sendikası'nın 1971'de 6.772; 1982'de 4.948 üyesi bulunmaktaydı (Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, 1997: 65-66).

2-Sivas Demiryolu İşçileri Sendikası'nın DYF-İŞ Yönetiminde Etkinliğinin Sürmesi

DYF-İŞ'in 14-17 Eylül 1959'daki 4. Genel Kurulunda yönetim kurulunda Sivas Sendikası'ndan Niyazi Hançer görev almış; 13-11 1961 tarihli 5. Genel Kurulda Hançer, Federasyon'un 2. başkanlığına seçilmiştir.

Federasyon'un 7-10 Şubat 1964 tarihli Genel Kurulunda başkanlığa Şerafettin Akova getirilmiştir. Akova'nın federasyon genel başkanlığı 1981'e kadar sürmüştür. Şerafettin Akova'nın genel başkanlığı döneminde Sivas sendikası'ndan Mehmet Acidereli uzun süre mevzuat sekreterliği göre-

vinde bulunmuş; her kongre döneminde Federasyon'un yönetim kurulunda İsmail Menevişoğlu, Yusuf Geldi, Aydaner Tandoğan, Mehmet Aslan gibi en az iki Sivaslı üye temsil edilmiştir. Federasyon'un milli tip sendikaya dönüştüğü 1983 öncesinin 13-15 Nisan 1981 tarihinde yapılan son Genel Kurulunda genel başkanlığa Mehmet Acidereli, Mehmet Aslan mevzuat sekreterliğine seçilmiştir (Demiryol-İş Tarihi, 2002: 108).

3- Sendikanın Faaliyetleri

a) Sendikal Eğitim Faaliyetleri

1960 sonrası dönemde, TÜRK-İŞ'in dikkat çeken sendikal eğitim faaliyetlerinden biri de, Uluslararası Kalkınma Ajansı (AID) ile varılan mutabakat çerçevesinde 500 civarında sendikacının sendikal eğitim amacıyla Amerika'ya gönderilmesidir. 1961-1967 yılları arasında Amerika'ya; TÜRK-İŞ üst düzey yöneticileri, üye federasyon ve yerel sendikaların genel başkanları veya yönetim kurulu üyeleri arasından seçilen sendikacılar gitmiştir.

Bu bağlamda, 1960 sonrasında TÜRK-İŞ Bölge Temsilcileri, Anadolu'da kurulu TÜRK-İŞ'e üye pek çok yerel sendikanın başkanı da² ABD'deki bu eğitimden yararlan-

²- 1961-1967 arasında Amerika'ya giden Sivas'taki bazı yerel sendika yöneticileri; Sivas Karayolları İşçileri Sendikası Başkanı Sıtkı Solakoğlu, Sivas Çimento Sanayi İşçileri Sendikası Başkanı Mehmet Filizöz, TÜRK-İŞ 5. Bölge Temsilcisi İsmet Uygun'dur. Adnan MAHİROĞULLARI, "Anadolu'da Sendikacılık: Sivas Örneği", **Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi**, s. 97-104; Yıldırım KOÇ, **TÜRK-İŞ Tarihinden Portreler**, C.1, TÜRK-İŞ Yayını, Ankara, 1999, s. 154 ve 278.

dırılmıştır. 1963'te Sivas Demiryolu İşçileri Sendikası Başkanı Şerafettin Akova, AID aracılığıyla üç aylığına ABD'ye gitmiştir (Koç, C.I, 1999: 255).

Sivas Demiryolu İşçileri Sendikası'ndan ABD'ye götürülen sendikacıardan biri de İsmail Menevişoğlu'dur. Menevişoğlu, Yıldırım Koç'la 2 Aralık 1998'de Sivas'ta yaptığı röportajda ABD seyahatinden bahsetmiştir: (Koç, C. II, 1999:137).

"1965 yılı sonunda Amerika'ya gittim. Adana Demiryol-İş Sendikası'ndan, DYF-İŞ'ten, Haydarpaşa, İzmir ve Afyon Demiryol-İş sendikalarından toplam 7-8 kişi gittik. Amerika'da 1,5 ay kaldık. Amerika'da anladığım kadarıyla, bir nevi Amerika'nın kendi ülkesinde tanıtımını yapmak gibi bir pozisyon vardı. Sonra oranın durumuna baktım. Buradan giderken, uçağa evvela Ankara Esenboğa'dan bindik. İstanbul, Avusturya, Frankfurt, Londra, Amerika. Geçtiğimiz yerlerde memleketlerin gelişmişliğini gördük. Altı saat okyanus üzerinde uçtuk. Washington'a geldik. Avrupa ile kıyas edilmeyecek kadar gelişmişti. Süper devlet olduğu belli oluyordu. Bizi de Türkiye'deki Hilton gibi lüks otellerde yatırdılar. 15 Dolar günlük yevmiye alıyorduk. Onun yalnız beş dolarını otele veriyorduk. Bu Amerika'nın tanıtımıydı. Mesala sendikanın bi-

nasını gezdirdiler. Bakıyorsunuz TBMM'deki gibi büyük salonları var. Zaten onları gördükten sonra bizim sendika binasını yaptırdım. O zamanlarda TÜRK-İŞ'ten sonra en büyük bina bizim sendika binasıydı."

TÜRK-İŞ'in AID'le müşterek eğitim faaliyetleri sadece Amerika'ya Türk sendikacıları göndermekle sınırlı kalmamış; TÜRK-İŞ bölge temsilciliklerinin bulunduğu illerde işçilere AID'li uzmanların katıldığı sendikacılık seminerleri de verilmiştir. Örneğin, Sivas Devlet Demiryolları Sendikası, 1966 yılında TÜRK-İŞ 5. Bölge Temsilcisi ve Amerikalı David Levinc'in de katıldığı "temel sendikacılık" semineri düzenlemiştir.

"Seminerde sendikacılık üzerine dersler verilmiştir. Amerikalı öğretmen David Levinc ve TÜRK-İŞ 5. Bölge Temsilciliği eğitim müdürü Fettah Akan üyelere temel sendikacılık ve sendikacılığın gelişmesi, faydalarını kapsayan dersler vermişlerdir. İki yöneticinin verdiği dersler üyelerce baştan sona kadar ilgiyle izlenmiştir. Bu arada eğitim müdürü Fettah Akan çeşitli filmler göstermiştir. Sendikacılık ve moral eğitimi filmleri seminere katılanlar tarafından ilgiyle izlenmiştir. Sivas Devlet Demiryolları Sendikası'nın düzenlediği seminere toplam olarak 350 işçi ve sendikalı katılmıştır." (Ülke Gazetesi, 12 Temmuz 1966).

Diğer taraftan, Sivas Demiryol-İş sendikasının sendikacılık seminerleri, gerek üyesi olduğu DYF-İŞ'in Sivas'a gönderdiği eğitimciler gerekse de bizzat kendi yöneticileri tarafından dönemin sonlarına kadar sürdürülmüştür (Sivas Demiryol-İş Karar Defteri; Demiryol-İş Tarihi, 2002:85).

b) Toplu İş Sözleşmesi

Bağtlama

275 sayılı Grev ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'nda (m.7/1) federasyonlara kurulu bulunduğu işkolundaki işyerlerini kapsayan toplu sözleşme imkanı verilmişti. Dolayısıyla, toplu sözleşme görüşmeleri ve bağtları 1963-1980 arası dönemde işveren olan Demiryolları Genel Müdürlüğü'yle DYF-İŞ arasında sekiz dönem halinde gerçekleştirilmiştir. DYF-İŞ'in I. dönem toplu sözleşme müzakereleri 16.03.1964'te; sekizincisi ise 01.06.1979'da başlamıştır. Ne var ki, toplu sözleşme görüşmelerinin çoğu uyuşmazlıkla sonuçlanmıştır (Demiryol-İş Tarihi, 2002: 42-105).

c) Grev Faaliyetleri

İşkolunda 8 dönemde yapılan toplu sözleşme görüşmelerinin sadece üçünde mücadelecî çözüm yoluna başvurmada anlaşma sağlanmış; diğer beşinde grev kararı alınmıştır. Ancak, alınan grev kararlarının tamamı Bakan-

lar Kurulu tarafından "milli güvenliği bozucu" bulunarak ertelenmiş; fakat erteleme sürecinde anlaşma sağlanmış; dolayısıyla alınan grev kararlarının hiçbirini uygulanamamıştır.

Örneğin, DYF-İŞ, 1977 yılında Demiryolları Genel Müdürlüğü'yle yaptıkları toplu iş sözleşmesi görüşmelerinde grev kararı almış; ancak diğer kararlar gibi bu karar da Bakanlar Kurulu tarafından "milli güvenliği bozucu" gerekçeyle önce 30, daha sonra 60 gün ertelenmişse de, erteleme sürecinin son gününde taraflar anlaşmıştır.

Sivas Demiryol-İş Sendikası, karar defterlerindeki bilgilere göre DYF-İŞ tarafından 1977'de alınan grev kararının uygulanma aşaması için ciddi hazırlıklar yapmış; ancak bu grev kararı da erteleme süresinin son günü anlaşmaya varılmasıyla uygulanmamıştır. Yerel basındaki bir haberde; sendikanın İcra ve Yönetim Kurulu kararına ilgili olarak basına:

"Hükümet edenlere ve işçinin refahını mutluluğunu düşünecek kadar gözleri kararmış olanlara bir ders vermek ve milli gelirden gerçek payımızı alıncaya dek direnmek üzere grev kararı alınmıştır. Grev 20.09.1977 gününü 21.09.1977 gününe bağlayan gece saat 00.01'de kademeli olarak başlatılacaktır." açıklamasında bulunmuştur (Anadolu Gazetesi, 18 Eylül 1977).

d) Konut Kooperatiflerinin Kuruluşuna Öncülük

1964'te Sivas Demiryol-İş başkanlığına seçilen İsmail Menevişoğlu, ileri bir görüşle şehrin çeşitli semtlerinden on beşer, yirmişer dönümlük arsalar satın almıştır. Bu arsaların bir kısmını, üyelerinin kuracağı konut kooperatiflerine; bir kısmını sendika binası ve müştemilatına, bir kısmını da Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK) Hastanesi yapımına tahsis etmiştir.

İsmail Menevişoğlu, kurulmasına öncülük ettiği konut kooperatifi bünyesinde yapılacak konutlarla ilgili basın yoluyla bilgilendirme açıklaması yapmıştır:

"Gerek memleket imarına hizmet etmek, gerek hükümetimizin mesken programına yardımcı olmak ve gerekse en mühimi meskensiz işçi kardeşlerimize birer ucuz ve sıhhi meskene kavuşturmak için şehrimizin en müstesna yerlerinden birisi olan sendika binamızın hemen bitişiğinde 5'er katlı 4'er dairesel kaloriferli 140 dairesel işçi siteleri inşa edilecektir. Diğer iki arsamızdan biri, Kılavuz Mahallesi mevkiinde fidanlıkta, diğeri de Kümbet 24 Evler semtindeki yerlerdedir. Bu arsalar da 132 adet bahçeli ev yapılacaktır. Bu evler işçilerin ihtiyarlık primlerinden kesilerek biriken mesken kredisi fonundan ayrılan paralarla Sosyal Sigorta-

lar Kurumu tarafından ihale edilecektir. Böylece bu yıl ilimize 20 milyon liralık yatırım yapılacak ve işsiz vatandaşlarımıza da iş sahası açılarak her türlü zanaat erbabı bu paradan yararlanmış olacaktır." (Haber Gazetesi, 13 Mart 1969).

"Başkan Menevişoğlu, sadece üyelerinin konut sahibi olmasına öncülük etmemiş; Stadyum civarında o yıllarda mezbelelik olan ve mülkiyeti demiryollarına ait 19 bin metrekare arsayı Fabrika yönetimi'ne teklif götürerek satın almıştır. Menevişoğlu, aldığı arsaların birine bugün hala kullanılan beş katlı sendika binası, düğün ve sinema salonu yaptırmış; İstasyon caddesinde satın aldığı arsayı, Sosyal Sigortalar Kurumu'na bağışlayarak bu arsada beş katlı iki bloktan oluşan, 'Sigorta Hastanesi'nin yapılmasını da sağlamıştır" (Demiryol-İş Sendikası Sivas Şube Başkanı Murat Kütük'le 13.10.2016'da yapılan görüşme; Koç, 1999: C. II: 138).

Sendika, dinlenme tesisi kurmak amacıyla Ayvalık'ta arsa alınmasına karar vermiş (Sendika Karar Defteri, 20.11.1972 tarihli karar); nitekim Ayvalık Küçükköy Sarmısaklı'da 5.12.1972 de 15.665 metre karelik arsa satın almıştır (Sivas Demiryol-İş Karar Defteri, 19.01.1973 tarihli karar).

Sivas Demiryol-İş, yine dinlenme tesisi kurmak amacıyla,

Didim'de de arsa satın almış; bu arsanın bir kısmına üyeleri için "Gaye-1" ve "Gaye-2" adıyla yazlık evler yapılmasını sağlamıştır (Demiryol-İş Sendikası Sivas Şube Başkanı Murat Kütük'le 13.10.2016'da yapılan görüşme).

e) Tüketim Kooperatiflerinin Kuruluşuna Öncülük

Aydaner Tandoğan döneminde Sendika'nın lokalinde ayrılan mütevazı bir bölümde "Tüketim Kooperatifi" açılmışsa da, İsmail Menevişoğlu döneminde İstasyon Caddesi'ndeki Stadyum'un yanında yaptırılan beş katlı sendika binasının üst katı tüketim kooperatifine ayrılmıştır. İlk yıllar, yapılan anlaşma çerçevesinde kooperatife gerekli emtialar Gıda ve İhtiyaç Maddeleri TAŞ. (GİMA)'den satın alınmıştır. O yıllarda, Tüketim kooperatifi kaliteli ve ucuz fiyatlarla büyük revaç görmüş; bir süre sonra halka da açılmıştır.

Ayrıca, sendika, üyelerine ucuz kömür temin etme amacıyla Tavşanlı Linyit İşletmeleri Müdürlüğü'yle anlaşma yapmış; her üyesine yılda 3 ton ocak fiyatına kömür temin etmiş; yine Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları (TCDD) Genel Müdürlüğü nezdindeki girişimleriyle kömürlerin çok ucuz fiyata demiryoluyla taşınmasını sağlamıştır (Sendika Karar Defterleri; Demiryol-İş Sendikası Sivas Şube Başkanı Murat Kütük'le 13.10.2016'da yapılan görüşme).

f) Sınai ve İktisadi Yatırım Faaliyetleri

274 sayılı Kanun'un "Mesleki Teşekküllerinin Faaliyetleri" başlıklı (14/j) maddesinde belirtildiği üzere, sendikalara "Nakit mevcudunun %30'undan fazla olmamak kaydıyla sınai ve iktisadi teşebbüslere yatırımlar yapmak" imkanı tanınmıştı. Sivas Demiryol-İş Sendikası, bu madde çerçevesinde bir "anonim şirket" kurmak için harekete geçmiş; karar defterinde bu teşebbüslere ilgili aşağıdaki kararı almıştır;

"Sivas'ta ızdırap kaynağı olan işsizliği önlemek amacıyla bir fabrika kurulması için Demiryol İşçileri Sendikası olarak 274 sayılı Sendikalar Kanunu'nun 14. maddesi j fıkrasından da yararlanmak suretiyle 5 milyon lira sermayeli bir anonim şirket kurulmasına ve tedrici kuruluş olan şirket sermayesinin bankada bloke edilecek olan 500 bin liranın hükümü şahıs olarak sendikamızın yatırmasına, ve şirketin kurulması için lüzumlu masrafların sendikaca karşılanmasına " (Sivas Demiryol-İş Karar Defterleri, 27.2.1971 tarihli karar).

Ne var ki, "sorumlu sendikacılık" ya da günümüzdeki karşılığıyla "öneri sendikacılığı" adına başlatılan bu teşebbüs, neticeye varmamış; iki yıl çabadan sonra bankaya yatırılan 494 bin lira geri çekilmiştir.

Türkiye Demiryolları İşçi Sendikası Sivas Şube başkanı Murat Kütük'le 13.10.2016'da yaptığımız görüşmede bu konu gündeme gelmiş; Kütük, bu konuyu detaylarıyla anlatmıştır.

"Rahmetli Genel Başkan İsmail Menevişoğlu, TCDD Genel Müdürlüğü'ne Sivas'a bir 'Beton Travers Fabrikası'nın kurulmasında yarar olduğunu söylemiş; ancak Müdürlük bu işe sıcak bakmamıştır. Bunun üzerine, Sendika yönetimi, bizzat bu işe soyunarak şirketi kurup Genel Müdürlük'ten destek istemişse de, Müdürlük, Sivas'ta kurulacak bir anonim şirketin bu işin altından kalkamayacağı gerekçesiyle gerekli desteği vermemiştir. Fakat, Sivas Sendikası'nın bu teşebbüsü, iki yıl sonra TCDD Genel Müdürlüğü'nce anlamlı bulunarak 1974'te bir Alman Firmasıyla anlaşılmış; sonuçta, Sivas Beton Travers Fabrikası 1979'da faaliyete geçmiştir."

g) Diğer Faaliyetler

Sendikanın beklentileri doğrultusunda bir siyasi parti ile ilişki kurma, seçimlerde bir partiyi açıkça destekleme hususunda ildeki ilk örnek; Sivas Demiryolu İşçileri Sendikası'nın 5 Haziran 1977 Genel Seçimlerinde CHP'yi destekleme kararı almasıdır:

"Sivas Demiryolu İşçileri Sendikası Başkanı Aydaner Tandoğan, seçim öncesi yayınladığı bildiri ile işçilere; 'Sivas'ta mahalli sendikaların yöneticileri bir araya gelerek önümüzdeki seçimlerde

CHP'yi desteklemeye karar vermiş bulunuyoruz. Tek başına iktidara gelebilme olasılığı bulunan CHP'ye önümüzdeki seçimlerde oy vermenizi rica ediyorum' şeklinde seslenmiştir." (Anadolu Gazetesi, 4 Haziran 1977).

Sivas Demiryolu-İş, 1966'dan itibaren üyelerinin ortaokul ve lisede ikmale kalmış öğrenci çocuklarına yazın matematik, fizik ve İngilizce derslerinden ücretsiz kurs düzenletmiş; bu faaliyetini 1980'e kadar sürdürmüştür (Sivas Demiryolu-İş Karar Defteri, 13.07.1966 tarihli karar).

Demiryolu-İş'in Sivas'taki yerel sendikalarla birlikte düzenlediği şehre Devlet büyükleri geldiğinde, mülki idare amirleri atandığında karşılama ya da "hayırlı olsun" ziyaretleri düzenleme gibi örnek davranış ve faaliyetleri de vardır.

"19 Ekim Çarşamba günü şehrimize gelecek olan Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın karşılanması için bütün özel ve resmi kuruluşların yaptıkları hazırlıklara paralel olarak Sivas'taki bütün sendikalar da gerekli şekilde hazırlık yapmaya başlamışlardır. Bu konuda kendisiyle görüştüğümüz TÜRK-İŞ 5. Bölge Temsilcisi Sayın Hasan Akalın, Cumhurbaşkanı Sunay'ın karşılanması için bütün sendikalarca gerekli hazırlıkların yapıldığını ifade etmiştir." (Ülke Gazetesi, 15 Ekim 1966).

Yerel gazetelerin bir başka haberinde ise, yerel sendika başkanlarının şehre yeni atanan vali ziyaretlerinden bahsedilmektedir:

"İlimiz valiliğine yeni atanmış olan Mustafa Yörükoğlu'nu mahalli sendika temsilcileri ziyaret ederek tanışmışlardır. Yörükoğlu'nu, TÜRK-İŞ 5. Bölge Temsilcisi İsmet Uygun'un başkanlığında Demiryol-İş Sendikası başkanı İsmail Menevişoğlu, Yol-İş Sendikası başkanı Sıtkı Solakoğlu, Genel-İş şube başkanı Mehmet Güneş, Harb-İş Sendikası genel sekreteri Turan Altınel, Yapı-İş Sendikası başkanı Nadir Tekcan, Türk Gıda İşçileri Sendikası başkanı ve Tez Büro-İş temsilcisi İsa Tarım, Demir-İş Sendikası başkanı Fahri Sarısaltıkoğlu'dan müteşekkül heyet ziyaret etmiştir." (Haber Gazetesi, 29 Şubat 1968; aktaran Bulut, 2013, 84)

Sivas Demiryol-İş, Kayseri Belediyesi İşçileri'nin grev mitingine destek vermek üzere idare kurulu üyesi İhsan Kulmaç ve Mehmet Turhanoğlu'nu görevlendirmiştir (Sivas Demiryol-İş Karar Defteri, 6.10.1964 tarihli karar)

Sendikanın karar defterinde, yine ilgi çekici bir kararla karşılaştık: TÜRK-İŞ, Sivas Demiryol-İş'ten 50.000 TL borç istemiş; söz konusu paranın konfederasyona verilmesi yönünde sendika yönetim kurulundan karar çık-

mıştır (Sivas Demiryol-İş Karar Defteri, 08.12.1967 tarihli karar)

Sendikanın dikkat çeken bir başka faaliyeti ise, üye ve örgüt dayanışması çerçevesinde yardım faaliyetleridir. Bu bağlamda, üyelerinden biri, 7 yaşındaki oğlunun yürüyebilmesi için 1.250 TL değerinde bir cihaz alınması için sendikasına müracaat etmiş; söz konusu istek üzerine sendika yönetim kurulu önce SSK nezdinde girişim yapılması, sonuç olumsuz olursa bu paranın sendika tarafından karşılanmasına karar vermiştir (Sivas Demiryol-İş Karar Defteri, 25.12.1968 tarihli karar).

Örgütler arası dayanışmaya örnek ise; 23.01.1968'de vefat eden Karabük Demiryol İşçileri Sendika temsilcisi Ahmet Aksoy ve Yapı-İş sendikası genel başkanı Tahir Öztürk'ün (Fukara Tahir) vurulması münasebetiyle aile efradına yardım maksadıyla 500'er yüz lira yardım yapılmıştır (Sivas Demiryol-İş Karar Defteri, 27.03.1968 tarihli karar).

Sivas Demiryol-İş, kültürel faaliyetler çerçevesinde, kurulmasına öncülük ettiği "Sivas Demirspor Kulübü" yararına Adana Şehir Tiyatrosunu (Sivas Demiryol-İş Karar Defteri, 05.6.1964 tarihli Karar); 1969 Mayıs'ında ise Lale Oraloğlu Tiyatrosunu "Vatan Yahut Silistre" oyununu sahneye koymak için Sivas'a davet etmiştir (Sivas Demiryol-İş Karar Defteri, 14.05.1969 tarihli karar).

Sonuç

Türkiye'de sendikal haklar, Batı'daki gibi mücadele sonucu elde edilmemiş; yasa koyucu, söz konusu hakları uygun zaman ve zemini kollama mantığıyla vermiştir. Bu nedenle, ülkemizde sendikacılığın doğuş yıllarında, sendikacılar, Sivas Demiryolu İşçileri Sendikası örneğinde olduğu gibi sendikacılıkla ilgili resmi ideoloji doğrultusunda kendilerine çizilen yasal çerçeve içinde kalarak faaliyette bulunabilmiş; kendilerine özgü yeni kazanımlar elde edememiştir. Başlangıçta, ortaya çıkan merkezileşmemiş, dağınık sendikal yapı, kısmen TÜRK-İŞ'in ve federasyon tipi örgütlenmelerin artışıyla sendikal örgütlenmenin sağlayacağı yararların farkına varmışsa da, grev hakkı verilmediği için hak arama mücadelesinde yetersiz kalmıştır.

Sivas Demiryolu İşçileri Sendikası, geniş bir yelpazede gerçekleştirdiği örgütsel faaliyetleriyle sendikacılık tarihimizde yer alan müstesna örgütlerden biri olmuştur. Sivas Demiryolu-İş, Anadolu'da kurulan bazı sendikalara göre ortaya koyduğu hak arayıcı sendikacılık anlayışını, keza üyelerine yönelik geniş kapsamlı faaliyetlerini, kuşkusuz yetenekli sendika liderleri, yaklaşık beş bine varan üye sayısına bağlı olarak mali bakımdan yeterliliğe,

keza kuruluşunda ve yönetiminde etkin rol aldığı merkezi yapı sayılan üst örgüt Demiryolu-İş Federasyonu'na borçludur.

274 ve 275 sayılı Kanun'ların yürürlüğe girdiği 1963 sonrasında Sivas Demiryolu-İş, Aydaner Tandoğan, Şerafettin Akova, İsmail Menevişoğlu, Mehmet Acıdereli ve Mehmet Aslan gibi genel başkanlarla sendika içi demokrasiye de riayet ederek üyelerinin nazârında müstesna yerini almıştır.

Sivas Demiryolu İşçileri Sendikası, sendikal dayanışma bağlamında komşu illerde başlatılan grevlere destek verilmesi, iş kazası geçiren, vefat eden üyelerin ailelerine maddi yardımda bulunulması şeklinde çok çeşitli yelpazede düzenlediği sendikal ve çalışma hayatına ilişkin faaliyetler yanında, tüketim ve konut kooperatiflerinin kurulması, her kademede sendikal eğitim faaliyetleri, üyelerinin ikmale kalan çocuklarına ücretsiz kurs verilmesi, sendika adına bina yaptırılıp çok sayıda arsa, tarla gibi gayrimenkul satın alınması gibi sosyal faaliyetlerle de üyelerine hizmet vermiştir. Bu bağlamda, Sivas Demiryolu-İş, söz konusu faaliyetleriyle günümüzde öne çıkan yeni sendikal anlayışlardan "hizmet", keza "öneri sendikacılığını" kırk yıl öncesinden yakalayabilen bir örgüt olmuştur.

KAYNAKÇA

Anadolu Gazetesi, 4 Haziran 1977, Sivas.

Anadolu Gazetesi, 18 Eylül 1977, Sivas.

AKİS Dergisi (1959), 16 Haziran 1959, Ankara.

Belgelerle TÜRK-İŞ Tarihi (2002), TÜRK-İŞ Yayını, Ankara.

BULUT, Özlem (2015). **1949'dan Günümüze Sivas'ta Sendikacılık, C.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas.**

ÇELİK, Aziz (2010). **Vesayetden Siyasete Türkiye'de Sendikacılık (1946-1967)**, İletişim, İstanbul.

Demiryol-İş Tarihi (2002), Demiryol-İş Yayını, Ankara.

DERELİ, Toker (1975). **Aydınlar Sendika Hareketi ve Endüstriyel İlişkiler Sistemi**, Faktörlere Matbaası, İstanbul.

ESEN, Adem (1999). **Sivas Ekonomisi**, Sivas.

GÜLMEZ, Mesut (1995). **Meclislerde İşçi Sorunu ve Sendikal Haklar (1909-1961)** Öteki Yayınları, Ankara.

GÜZEL, M. Şehmus (1988). "1946 Sonrasında Türkiye'de Grev Tartışması", **Toplum ve Bilim**, Kış, İstanbul.

Haber Gazetesi, 13 Mart 1969, Sivas.

KOÇ, Yıldırım (1999). **TÜRK-İŞ Tarihi'nden Portreler Eski Sendikacılardan Anılar Gözlemler**, C.I-II, TÜRK-İŞ Yayını, Ankara.

MAKAL, Ahmet (2002). **Türkiye'de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri**, İmge, Ankara.

MAHİROĞULLARI, Adnan (2001). "Anadolu'da Sendikacılık: Sivas Örneği", **Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi**, S.16, İzmir.

(2016). **Osmanlı'dan Günümüze Türk Sendikacılık Tarihi (İşçi-İşveren-Memur Sendikacılığı)**, Özlem Kitabevi, Sivas.

Sivas Demiryol-İş Sendikası, **1963-1983 Karar Defteri**.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, C. 4, 47. Birleşim, 20.02.1947.

Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi (1997), C.III, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Ülke Gazetesi, 28 Kasım, 1949, Sivas

Ülke Gazetesi, 11 Şubat 1950, Sivas.

Ülke Gazetesi, 22 Ekim 1950, Sivas.

Ülke Gazetesi, 12 Temmuz 1966, Sivas.

Ülke Gazetesi, 15 Ekim 1966, Sivas.